

DOI 10.51558/2490-3647.2026.11.1.685

UDK 371.8

Primljeno: 25. 04. 2026.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Damir Gazdić, Amra Muradbegović, Selma Porobić

ULOGA PORODICE, ŠKOLE, VRŠNJAKA I ŠIRE DRUŠTVENE ZAJEDNICE U KREIRANJU SLOBODNOG VREMENA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE*

Slobodno vrijeme učenika osnovne škole predstavlja važan razvojni resurs koji može doprinijeti formiranju ličnih kompetencija, kreativnosti, socijalnih vještina i zdravih stilova života. Cilj rada jeste da se prikaže i analizira uloga porodice, škole, vršnjaka i šire društvene zajednice u oblikovanju kvaliteta i sadržaja slobodnog vremena učenika. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 210 ispitanika iz dvije osnovne škole sa područja grada Tuzla, učenika od VII do IX razreda od kojih je 107 muškog i 103 ženskog spola. Dobijeni rezultati pokazuju da roditelji/staratelji, kao primarna socijalna sredina, nemaju veliku ulogu kada je u pitanju kreiranje slobodnog vremena niti funkciju potpune zaštite učenika od pristupa društvenim mrežama i upotrebe savremenih tehnologija kao niti za organizaciju i kvalitet provođenja vremena van školskih obaveza. Škola, osim obrazovne, ima i značajnu odgojnu funkciju, te svojim programima, vannastavnim aktivnostima i saradnjom sa lokalnom zajednicom može podstaći konstruktivno korištenje slobodnog vremena. Vršnjaci imaju ključnu ulogu u socijalizaciji i formiranju interesovanja, dok šira društvena zajednica – uključujući kulturne, sportske i druge aktivnosti – obezbjeđuje uslove i prilike za raznovrsne aktivnosti. Rezultati ukazuju na potrebu integrisanog pristupa, u kojem saradnja svih navedenih aktera doprinosi podsticajnom i uravnoteženom razvoju učenika.

Ključne riječi: slobodno vrijeme; škola; učenik; roditelj/staratelj

* Rad je prezentiran na Naučnoj konferenciji „Društvene i humanističke nauke pred izazovima 21. stoljeća“ koja je održana na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli 12. 12. 2025. godine.

1. UVOD

Savremeni način života nameće sve složenije izazove u organizaciji i razumijevanju slobodnog vremena djece i adolescenata. Slobodno vrijeme ne predstavlja samo period bez školskih i drugih obaveza, već važan razvojni resurs za oblikovanje navika, interesa, vrijednosti i obrazaca ponašanja mladih. Njegova struktura je višeslojna i pod utjecajem brojnih faktora – porodičnih, školskih, društvenih, individualnih i socioekonomskih – zbog čega zahtijeva multidisciplinarni pristup i sistematsko istraživanje.

Macuh (2017) upozorava da slobodno vrijeme postaje sve manje slobodno. Sve više je ispunjeno obavezama i strukturiranim aktivnostima. Upotreba savremene tehnologije dodatno briše granicu između posla i slobodnog vremena. Velika većina pojedinaca, čak i nakon završetka radnog vremena, obavlja neke poslovne aktivnosti kod kuće uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije. Jedan od najčešćih načina povezanosti je pregledavanje službene elektroničke pošte u slobodno vrijeme. Pehlić (2014) navodi da je slobodno vrijeme vrlo složeni ovovremeni fenomen koji svojim sadržajima i implikacijama u sve većoj mjeri postaje izuzetno značajan faktor kvaliteta razvoja osobnosti mladih. Savremeni kontekst inovacija, brzih i neočekivanih promjena, medija i potrošnje, kreirao je veći prostor slobodnog vremena u tolikoj mjeri da njegovo kvalitetno korištenje sve više postaje i svojevrsni socijalnopedagoški problem. Slobodno se vrijeme može promatrati i u relaciji prema radu, kao vremenski prostor koji ostaje nakon izvršavanja obaveznih društvenih zadataka. Pritom se smatra da rad uvjetuje ponašanje pojedinca u slobodnom vremenu, ali i da način provođenja slobodnog vremena može utjecati na oblik i karakter rada (Burns 1973).

Aktivnosti slobodnog vremena djece i omladine Jerbić (1970: 74–75) dimenzionira na: „spontane i neorganizirane aktivnosti (besciljne – sanjarenje, promatranje događaja oko sebe; razgovori i ćaskanje; šetnje i izleti; spontana igra i zabava); konzumirajuće aktivnosti (čitanje knjiga i štampe; slušanje radija i gramofona; gledanje TV-emisija; odlazak u kino; promatranje sportskih priredbi; promatranje kazališnih i drugih priredbi; posjet muzejima, izložbama i galerijama); organizirana zabava i proslave (porodične zabave i proslave; javne zabave i proslave); organizirane stvaralačke aktivnosti (sportske aktivnosti; tehničke aktivnosti; sakupljačko-uzgajivačke aktivnosti; kulturno-umjetničke i obrazovne aktivnosti; društvene aktivnosti) i ostale aktivnosti”.

Porodica, kao primarno okruženje djeteta, ima ključnu ulogu u formiranju kulture slobodnog vremena, dok škola i vannastavne aktivnosti predstavljaju značajne odgojne kontekste u kojima djeca razvijaju svoje sposobnosti, interese i socijalne vještine. Istovremeno, šira društvena zajednica, kroz dostupnost i kvalitetu sadržaja, sigurnost okruženja i institucionalnu podršku, direktno utječe na način kako djeca provode vrijeme izvan formalnih obaveza. Autori se uglavnom slažu da bi slobodno vrijeme trebalo omogućiti različite vidove zadovoljavanja potreba kroz individualni ili timski rad. K tome, sami mladi od slobodnoga vremena očekuju da im osigura zabavu, druženje, učenje novih vještina, te priliku da budu aktivni u životu svoje lokalne zajednice. Aktivnosti i prostor slobodnoga vremena shvaćeni su kao važno sredstvo za osnaživanje mladih kao i sfera realizacije interesa svakoga pojedinca ili grupe (Jeđud i Novak 2006).

Pehar-Zvačko (2003: 130–131) je kao aktivnosti u slobodnom vremenu navela sljedeće: biti sa voljenom osobom, biti sa prijateljima – družiti se, slušati muziku, putovati, ići u kino, baviti se sportom, posjećivati koncerte, gledati TV, čitati knjige, raditi u humanitarnim organizacijama, otići na žurku, posjećivati pozorište i galerije, inovatorstvo, opružiti se i ne raditi ništa, ići u diskoklubove, posjećivati javne tribine i predavanja, čitati roto-romane, redovno posjećivati kafiće, raditi u raznim sekcijama.

Polazeći od navedenog, ovo istraživanje nastoji doprinijeti produbljivanju saznanja o determinantama slobodnog vremena, unapređenju razumijevanja njegove uloge u razvoju i socijalizaciji djece te kreiranju konkretnih preporuka za roditelje, škole, stručne službe i donositelje odluka. Na taj način želimo dati podsticaj sistemskom promišljanju i unapređenju kvalitete slobodnog vremena kao važnog segmenta cjelokupnog psihološkog i socijalnog razvoja djece i adolescenata.

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. Pojam i značenje slobodnog vremena u razvoju djeteta

Slobodno vrijeme se u savremenoj pedagogijskoj i sociološkoj literaturi definira kao dio ukupnog vremena pojedinca koji je oslobođen obaveznih školskih i porodičnih dužnosti, a kojim dijete raspolaže u skladu sa vlastitim interesima, potrebama i sposobnostima. U kontekstu osnovnoškolskog uzrasta, slobodno vrijeme ne predstavlja samo sferu odmora i razonode, nego i značajan razvojni resurs koji doprinosi formiranju ličnosti, identiteta i socijalnih kompetencija. Slobodno vrijeme djece ima snažnu odgojnu i preventivnu funkciju jer kvalitetno osmišljene aktivnosti

u slobodnom vremenu doprinose razvoju odgovornosti, samostalnosti i socijalnih vještina. Ono nije samo prostor rasterećenja od obaveza, već i važan segment odgojnog djelovanja društva.

Empirijska istraživanja potvrđuju povezanost kvaliteta slobodnog vremena i subjektivne dobrobiti djece. Brajša-Žganec, Merkaš i Šverko (2011) utvrđuju da strukturirane aktivnosti pozitivno koreliraju sa višim nivoom samopoštovanja, emocionalne stabilnosti i životnog zadovoljstva. Djeca koja su uključena u organizirane aktivnosti pokazuju izraženije socijalne kompetencije i pozitivniju sliku o sebi u odnosu na vršnjake koji slobodno vrijeme provode pasivno. Novosel (1970) tvrdi da bez obzira kakva aktivnost u slobodnom vremenu bila, ona ne smije izgledati heteronomnom (nametnutom izvana), ne smije izgledati ili stvarno biti napornom, jer napor u savladavanju unutrašnjih ili vanjskih otpora pripada svijetu rada.

Pedagoška teorija razlikuje strukturirano i nestrukturirano slobodno vrijeme. Strukturirano vrijeme podrazumijeva organizirane aktivnosti poput sportskih sekcija, kulturnih radionica i školskih klubova, dok nestrukturirano vrijeme obuhvata spontano provođenje vremena bez jasno definisanog cilja. Prema Ilišin i saradnicima (2013), slobodno vrijeme predstavlja prostor autonomije i samopotvrđivanja mladih, ali njegov kvalitet zavisi od dostupnih sadržaja i podrške odraslih. Autori ističu da „slobodno vrijeme za mlade predstavlja jedno od rijetkih područja u kojem mogu slobodno izražavati vlastite interese i stavove“ (Ibidem, 95). Komercijalizacija slobodnog vremena mladih potiskuje kreativne i razvojne sadržaje u korist konsumerističkih obrazaca ponašanja. Prekomjerna usmjerenost na potrošačke i pasivne sadržaje može umanjiti razvojni potencijal slobodnog vremena te dovesti do smanjenja kreativnosti i socijalne interakcije.

Mirosavljević i Volf (2024) pokazuju da zadovoljstvo slobodnim vremenom, kao i percepcija njegovog kvaliteta, u velikoj mjeri zavisi i od porodične podrške i dostupnosti rekreativnih sadržaja unutar lokalne zajednice. Ista studija pokazuje da je zadovoljstvo djece slobodnim vremenom najviše uvjetovano zajedničkim aktivnostima s porodicom, ali i dostupnom sportskom i kulturnom infrastrukturuom. Unatoč manje pozitivnim karakteristikama formalnog obrazovanja koje smo naveli, tradicionalne škole mogu uvelike doprinijeti slobodnom vremenu svojih učenika kroz izvannastavne aktivnosti. Izvannastavne aktivnosti predstavljaju dio slobode svakog učenika koji učenik samovoljno odabire.

Na osnovu navedenog može se zaključiti da slobodno vrijeme ima višedimenzionalnu strukturu koja obuhvata individualne, porodične, školske i društvene faktore te zahtijeva interdisciplinarni pristup u proučavanju.

2.2. Porodica kao primarni faktor oblikovanja slobodnog vremena

Porodica predstavlja temeljni socijalizacijski sistem u kojem dijete stiče prve navike, vrijednosti i obrasce ponašanja. Porodica oblikuje kulturu slobodnog vremena, odnosno sistem normi i očekivanja vezanih za izbor aktivnosti. Porodično okruženje svojim vrijednosnim sistemom i stilom odgoja presudno utiče na način organiziranja slobodnog vremena djece. Roditeljska uključenost, zajedničke aktivnosti i nadzor doprinose razvoju osjećaja sigurnosti, pripadnosti i odgovornosti.

Raboteg-Šarić, Sakoman i Brajša-Žganec (2002) navode da autoritativni stil roditeljstva, koji kombinuje emocionalnu toplinu i jasne granice, pozitivno korelira sa uključenosti djece u organizirane aktivnosti. Prema njihovim nalazima, roditeljska toplina i nadzor predstavljaju značajne prediktore adaptivnog ponašanja djece. Djeca roditelja koji pružaju podršku i usmjeravanje pokazuju veći stepen samoregulacije i odgovornosti u upravljanju slobodnim vremenom. Roditelji i djeca često imaju različite percepcije o načinu i kvalitetu provođenja slobodnog vremena, pri čemu su roditelji skloniji precjenjivanju upotrebe vremena za pozitivne aktivnosti, dok djeca češće ističu društvene i zabavne aspekte (Arbunić 2004). Porodica djeluje u interakciji sa školom i širom društvenom zajednicom, pri čemu se odgovornost za kvalitet slobodnog vremena dijeli između više sistema.

2.3. Škola i vannastavne aktivnosti kao odgojni kontekst

Škola, pored porodice, predstavlja najvažniji institucionalni faktor u oblikovanju slobodnog vremena učenika. Njena odgojna funkcija dolazi do izražaja kroz organizaciju izvannastavnih aktivnosti, koje omogućavaju razvoj interesa, talenata i socijalnih vještina. Aktivnosti koje omogućuju djeci da samostalno donose odluke, planiraju vlastito vrijeme i biraju sadržaje koji ih motiviraju, čime se oblikuje pozitivan odnos prema slobodnom vremenu i unutarnjoj kontroli ponašanja. Slobodno vrijeme u ovom kontekstu postaje sfera razvoja osobne odgovornosti, kreativnosti i otpornosti, a ne samo vrijeme pasivne rekreacije (Gray 2011).

Učešće učenika u školskim sekcijama i klubovima doprinosi razvoju socijalnih kompetencija, osjećaja pripadnosti i akademske motivacije. Učenici koji su uključeni u organizirane aktivnosti pokazuju viši nivo samopouzdanja i bolje interpersonalne odnose. Auhuber i saradnici (2019) navodi da se djevojčice i djeca nižeg socioekonomskog statusa češće koriste ekranima u slobodno vrijeme od svojih vršnjaka. Ta skupina djece također je manje fizički aktivna u slobodno vrijeme. Istraživanja

pokazuju drastičan porast korištenja mobilnog telefon. Djeca koja manje vremena provode u prirodi također su znatno manje fizički aktivna.

Školski programi slobodnog vremena imaju i preventivnu funkciju, jer smanjuju vjerovatnoću uključivanja djece u rizična ponašanja. Škola može djelovati kao korektivni faktor u sredinama gdje porodica nema dovoljno resursa za kvalitetno planiranje slobodnog vremena. Dodatno, strukturirane slobodne aktivnosti, posebno u školskom kontekstu, dovode do poboljšanja kognitivnih i socijalnih sposobnosti, smanjujući mogućnost uključivanja u pasivne i neorganizirane aktivnosti (Belošević i Ferić 2022).

2.4. Lokalna zajednica i društveni kontekst

Šira društvena zajednica oblikuje slobodno vrijeme kroz dostupnost kulturnih, sportskih i rekreativnih sadržaja. Infrastruktura, sigurnost javnih prostora i postojanje omladinskih programa direktno utiču na kvalitet provođenja slobodnog vremena. Brajša-Žganec i sar. (2011) navode da djeca iz zajednica sa razvijenom infrastrukturom češće učestvuju u strukturiranim aktivnostima.

Savremeni društveni kontekst uključuje i digitalne medije kao dominantan oblik provođenja slobodnog vremena. Prekomjerna upotreba digitalnih sadržaja može dovesti do pasivizacije i smanjenja neposrednih socijalnih interakcija. Korištenje medijskih sadržaja u slobodnom vremenu predstavlja jednu od najčešćih aktivnosti među djecom i adolescentima, što dodatno utiče na obrasce socijalizacije i razvoja (Ilišin 2003).

Bitno je napomenuti važnost izvannastavnih aktivnosti kao prostora razvoja dječje kreativnosti, s posebnim naglaskom na ulogu učitelja koji trebaju prepoznati i njegovati potencijal svakog učenika. Mlinarević i Gajger (2010) upozoravaju da školska ponuda aktivnosti često ne odgovara interesima učenika, nego se temelji na dostupnim kadrovskim i infrastrukturnim mogućnostima škole i ponude lokalne zajednice. Kada nema dovoljno kvalitetnih aktivnosti, učenici često slobodno vrijeme provode uz sadržaje koji im ne donose previše koristi. Zaključno, možemo primijetiti zajedničko stajalište autora kako je slobodno vrijeme važno za razvoj osobnosti, njegovanje identiteta i prevenciju negativnih ponašanja. Međutim, većina autora naglašava da se slobodno vrijeme učenika ne smije prepustiti slučaju, već je nužna njegova pažljiva strukturalna i pedagoška obrada, pri čemu bi učenici trebali imati aktivnu ulogu u planiranju i provedbi aktivnosti (Janković 1976).

Imajući u vidu sve navedeno slobodno vrijeme učenika može se razumjeti kao

rezultat međudjelovanja porodičnih, školskih, vršnjačkih i društvenih faktora, pri čemu svaki od ovih sistema ima specifičnu ulogu, ali je i povezan s drugim faktorima u oblikovanju razvojnih ishoda djeteta.

3. METODOLOGIJA

3.1. Definiranje problema istraživanja

Slobodno vrijeme učenika osnovne škole predstavlja značajan segment njihove svakodnevice i razvojnih iskustava, kroz koji se oblikuju navike, interesi i socijalne vještine. Uprkos njegovoj važnosti, struktura i način provođenja slobodnog vremena nisu uniformni, nego su pod utjecajem višestrukih faktora – porodičnih, školskih, društvenih, individualnih i socioekonomskih. Dostupna literatura indicira da društveno-kulturni kontekst, dostupnost resursa, obrazovne i odgojne prakse, kao i socioekonomski status, imaju direktan utjecaj na izbor aktivnosti i kvalitetu slobodnog vremena kod djece temeljem njihovih mogućnosti i okruženja. Međutim, empirijska istraživanja koja sistemski povezuju ove faktore s načinom kreiranja slobodnog vremena učenika osnovne škole nisu dovoljno zastupljena te je potrebno jasnije definiranje modela utjecaja i njihovih međusobnih odnosa.

3.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je empirijski ispitati i kvantificirati utjecaj porodičnih, školskih, vršnjačkih i društvenih faktora na organizaciju i kvalitet provođenja slobodnog vremena učenika osnovne škole, te utvrditi njihov relativni doprinos u oblikovanju obrazaca i aktivnosti u slobodnom vremenu.

Istraživanje je usmjereno na:

- ispitivanje povezanosti između roditeljske uključenosti i načina provođenja slobodnog vremena učenika;
- analizu utjecaja škole i vannastavnih aktivnosti na kvalitet i strukturu slobodnog vremena;
- utvrđivanje uloge vršnjaka u izboru slobodnovremenskih aktivnosti;
- procjenu utjecaja dostupnosti sadržaja u lokalnoj zajednici na raznovrsnost i aktivnost provođenja slobodnog vremena;
- ispitivanje razlika u obrascima provođenja slobodnog vremena u odnosu na spol i razred učenika.

3.3. Zadaci istraživanja

1. Utvrditi da li porodični faktori (odnos roditelja prema slobodnom vremenu, podrška, zajedničke aktivnosti i porodična klima) značajno utiču na kreiranje slobodnog vremena učenika osnovnih škola.
2. Utvrditi da li školski faktori (dostupnost i različitih vannastavnih aktivnosti, angažovanost nastavnika i školska klima) imaju statistički značajnu ulogu na kreiranje slobodnog vremena učenika.
3. Utvrditi da li društveni faktori (dostupnost sadržaja u lokalnoj zajednici, sigurnost okruženja i društvena podrška) imaju značajnu ulogu u kreiranju slobodnog vremena učenika osnovnih škola.
4. Utvrditi da li individualni faktori učenika (interesi, motivacija, samoregulacija, pol i uzrast) utiču na izbor, učestalost i kvalitet kreiranja slobodnog vremena.
5. Utvrditi da li socioekonomski faktori (obrazovanje i zanimanje roditelja, porodični prihodi, mjesto stanovanja) imaju značajan uticaj na mogućnosti kreiranja slobodnog vremena učenika osnovne škole.

3.4. Uzorak

Učešće u istraživanju uzelo je 210 učenika VII, VIII i IX razreda predmetne nastave, dobi od 13 do 15 godina, iz dvije osnovne škole sa područja Grada Tuzla od čega je 107 muških i 103 ženskih:

- JUOŠ “Kreka“ Tuzla (64), JUOŠ “Sjenjak“ Tuzla (146)
- VII (53), VIII (95) i IX (62) razreda

Uzorak je sam po sebi specifičan iz razloga što Osnovnu školu “Kreka” pohađa veliki broj učenika koji dolaze iz marginaliziranih skupina, učenika romske nacionalnosti kao i veliki broj učenika doseljenika iz većine jedinica lokalne samouprave s područja Tuzlanskog kantona koji su stanovnici novoizgrađenog stambenog kompleksa u neposrednoj blizini škole, dok Osnovnu školu “Sjenjak” pohađa veliki broj učenika štićenika Doma za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla kao i veliki broj učenika doseljenika u novoizgrađeni stambeni kompleks.

3.5. Organizacija i tok istraživanja

Istraživanje je provedeno u mjesecu novembru školske 2025/26 godine u dvije osnovne škole na području Grada Tuzla (Google Forms). Podaci u istraživanju prikupljeni su metodom anketiranja, primjenom strukturiranog anketnog upitnika posebno konstruiranog za potrebe istraživanja. Upitnik se sastojao od ukupno tri cjeline. Prvi dio odnosio se na sociodemografske karakteristike ispitanika (spol, razred, dob). Drugi dio sadržavao je pitanja o načinu provođenja slobodnog vremena (vrste aktivnosti, učestalost, korištenje digitalnih medija), dok je treći dio bio usmjeren na procjenu utjecaja porodice, škole, vršnjaka i lokalne zajednice na organizaciju slobodnog vremena učenika.

Većina pitanja bila je zatvorenog tipa, uz primjenu Likertove skale procjene (od 1 do 5), kojom su ispitanici izražavali stepen slaganja sa ponuđenim tvrdnjama. Metrijske karakteristike instrumenta procijenjene su kroz analizu interne konzistentnosti, pri čemu je koeficijent pouzdanosti (Cronbach α) pokazao zadovoljavajući nivo pouzdanosti skale. Anketiranje je provedeno u školskim uslovima, u prisustvu istraživača, a popunjavanje upitnika trajalo je približno 10-15 minuta.

3.6. Etički aspekti istraživanja

Istraživanje je provedeno u skladu sa osnovnim etičkim principima naučno-istraživačkog rada. Učešće učenika bilo je dobrovoljno i zasnovano na informiranom pristanku, uz prethodno odobrenje roditelja/staratelja i škole (menadžmenta). Ispitanicima je osigurana anonimnost i povjerljivost podataka, pri čemu su prikupljeni podaci korišteni isključivo u svrhu ovog istraživanja. Tokom istraživanja posebna pažnja posvećena je zaštiti dobrobiti učenika, izbjegavanju bilo kakvog oblika pritiska ili nelagode, te poštivanju njihovog dostojanstva i prava na odustajanje u bilo kojem trenutku. Rezultati su prikazani zborno, bez mogućnosti identifikacije pojedinačnih ispitanika.

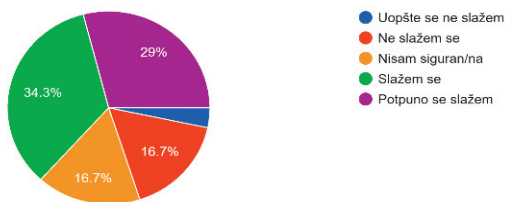
4. REZULTATI I RASPRAVA

Dobijeni rezultati služili su kao osnova za traženje odgovora na postavljeni cilj i zadatke istraživanja, a postavljene hipoteze su bile prihvaćene ili odbijene. Pitanja u upitnicima su grupisana spram postavljenih podhipoteza, i u radu su grafički i procentualno prikazana samo neka od pitanja. Tvrdnje smo provjerili X^2 testom. Dobijena vrijednost hi-kvadrata za učenike je 64.144. Na četvrtom stupnju slobode

na nivou značajnosti od 0,05 granična vrijednost X^2 testa iznosi 9,48. S obzirom na to da su dobijeni X^2 veći od granične vrijednosti, zaključujemo da postoji statistički značajna razlika između dobivenih i očekivanih frekvencija, i da se stavovi učenika mogu smatrati statistički značajnim. Što znači da učenici u velikoj mjeri smatraju da roditelji/staratelji ne ograničavaju njihovo slobodno vrijeme

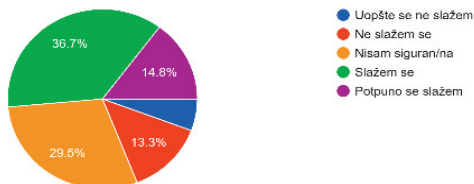
Roditelji/staratelji ne ograničavaju moje slobodno vrijeme.

210 responses

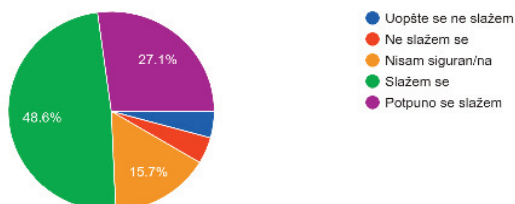
Nastavnici me podstiču da učestvujem u aktivnostima u slobodnom vremenu.

210 responses

Škola nudi raznovrsne vannastavne sadržaje (sekcije iz sporta, kulture itd.).

210 responses

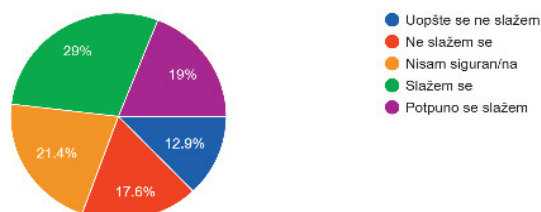

Hi-kvadrat test pokazao je da postoji statistički značajna razlika između dobijene i očekivane raspodjele odgovora ($X^2=67.67$, $df=4$, $p<0.001$). To ukazuje da se odgovori učenika ne raspoređuju ravnomjerno, već da većina ispitanika izražava slaganje s tvrdnjom da ih nastavnici podstiču na učešće u aktivnostima u slobodnom vremenu. Isti je slučaj i sa tvrdnjom da škola nudi raznovrsne vannastave sadržaje.

Ipak, značajan procenat učenika je neodlučan ili se ne slaže sa tvrdnjama, što ukazuje na potrebu dodatnog unaprjeđenja nastavničke podrške u ovom segmentu.

Ukoliko ne izvršim svoje školske obaveze, roditelji/staratelji će mi sigurno uskratiti korištenje slobodnog vremena na način koji volim i želim.

210 responses

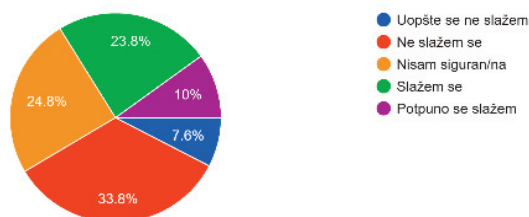

$$\chi^2 = 14.86, df = 4, (p = 0.05) = 9.49$$

Rezultat je statistički značajan ($p < 0.05$), što znači da se stavovi učenika značajno razlikuju od ravnomjerne raspodjele. Većina učenika slaže se s tvrdnjom da roditelji/staratelji koriste ograničavanje slobodnog vremena kao oblik kontrole, što ukazuje na izraženu roditeljsku ulogu u regulaciji slobodnog vremena učenika.

Većinu svog slobodnog vremena provedem koristeći telefon i društvene mreže, dopisujući se s prijateljima.

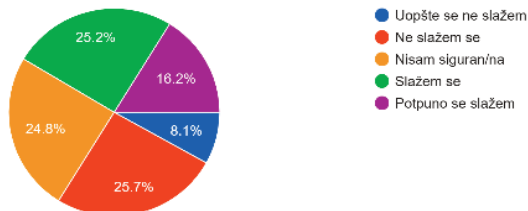
210 responses

$$\chi^2 = 19.40, df = 4, p < 0.01$$

Rezultati ukazuju na statistički značajnu razliku u stavovima učenika. Iako značajan broj učenika potvrđuje čestu upotrebu telefona i društvenih mreža, prisutan je i veći procenat neslaganja, što ukazuje na raznolikost načina provođenja slobodnog vremena među učenicima.

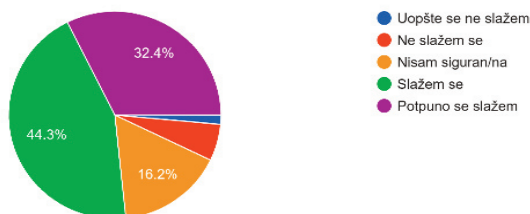
Važno mi je da imam pristup društvenim mrežama u svakom trenutku slobodnog vremena.
210 responses

$$\chi^2 = 16.9, df = 4, p < 0.01$$

Rezultat je statistički značajan, što pokazuje da učenici nemaju jedinstven stav o stalnoj dostupnosti društvenih mreža. Iako veliki broj učenika smatra da je stalni pristup važan, značajan procenat ne dijeli to mišljenje, što ukazuje na umjerenu podijeljenost stavova.

Samostalno organizujem svoje slobodno vrijeme.
210 responses

$$\chi^2 = 50.50, df = 4, p < 0.001$$

Dobijeni rezultat je statistički značajan, što jasno pokazuje da učenici u velikoj mjeri smatraju da samostalno organizuju svoje slobodno vrijeme. Visok procenat slaganja ukazuje na razvijen osjećaj autonomije i samostalnosti kod učenika u planiranju slobodnih aktivnosti. Međutim, specifično je da više od polovine ispitanika se ne slaže s time, uopšte se ne slažu ili nisu sigurni, što nam zaista daje imput da je neophodno veće uključivanje roditelja/staratelja u organizaciju slobodnog vremena učenika, kao i na činjenicu da većina učenika samostalno organizuje svoje vrijeme.

Iako je najveći procenat ispitanika iskazao slaganje ili potpuno slaganje s navedenom tvrdnjom, značajan dio učenika ostao je neodlučan ili je izrazio neslaganje. Ovakav nalaz ukazuje na neujednačenu praksu podsticanja učenika među nastavnicima, ali i na razlike u individualnim iskustvima učenika. Dio učenika ima

pozitivna iskustva u kojima su nastavnici aktivno motivisali učešće u vannastavnim aktivnostima, dok drugi učenici takvu podršku nisu u dovoljnoj mjeri prepoznali.

Uočena razlika između percepcije postojanja vannastavnih sadržaja i percepcije nastavničkog podsticaja ukazuje na mogući jaz između ponude i stvarne uključenosti učenika. To znači da sama dostupnost aktivnosti nije dovoljna ukoliko učenici ne dobiju jasnu, kontinuiranu i personalizovanu podršku od strane nastavnika. Nastavnici imaju ključnu ulogu ne samo u informisanju učenika o postojećim sadržajima, već i u njihovom ohrabrivanju, usmjeravanju i prepoznavanju interesovanja učenika. Istovremeno, rezultati ukazuju na potrebu sistemskog jačanja saradnje između nastavnika, škole i učenika s ciljem povećanja participacije u vannastavnim aktivnostima i unapređenja kvaliteta slobodnog vremena učenika.

Dobijeni rezultati istraživanja u velikoj mjeri su u skladu s nalazima ranijih istraživanja koja su se bavila sličnim problemom. Naime, rezultati koji ukazuju na relativno slabiju uključenost roditelja u aktivno kreiranje slobodnog vremena učenika podudaraju se s nalazima Arbunić (2004), gdje se ističe nesklad između percepcije roditelja i djece o kvaliteti provođenja slobodnog vremena. S druge strane, izražena autonomija učenika u organizaciji slobodnog vremena potvrđuje nalaze Ilišin i saradnika (2013), koji slobodno vrijeme posmatraju kao sferu samopotvrđivanja i izražavanja individualnih interesa mladih. Također, značajna uloga vršnjaka u izboru aktivnosti u skladu je sa općepoznatim teorijama socijalizacije koje naglašavaju uticaj vršnjačkih grupa u adolescentskom periodu.

Rezultati koji se odnose na značaj vannastavnih aktivnosti i ulogu škole potvrđuju nalaze koji ističu da strukturirane aktivnosti doprinose razvoju socijalnih kompetencija i kvalitetnijem provođenju slobodnog vremena. Međutim, uočeni jaz između dostupnosti aktivnosti i stvarne uključenosti učenika ukazuje na potrebu dodatnog angažmana nastavnika, što može predstavljati važan doprinos ovog istraživanja u odnosu na prethodna. Učestala upotreba digitalnih medija u slobodnom vremenu učenika potvrđuje i upozorenja o sve izraženijoj komercijalizaciji i digitalizaciji slobodnog vremena, što može imati negativne posljedice na socijalni i kreativni razvoj djece.

Kada je riječ o ulozi škole i nastavnika, rezultati ukazuju da učenici prepoznaju postojanje raznovrsnih vannastavnih sadržaja, ali istovremeno ne doživljavaju u jednakoj mjeri aktivan nastavnički podsticaj za učešće u tim aktivnostima. Ova razlika između ponude i stvarne uključenosti učenika ukazuje na potrebu jačanja motivacione i savjetodavne uloge nastavnika, jer dostupnost sadržaja sama po sebi nije dovoljna za aktivno uključivanje učenika. Neophodno je kontinuirano razvijati kvalitetne i

raznovrsne vannastavne programe koji obuhvataju sport, kulturu, umjetnost, nauku i volonterski rad, kako bi učenici imali mogućnost izbora u skladu sa vlastitim interesima i sposobnostima. Istovremeno, važno je jačati saradnju između škole i roditelja kroz različite oblike komunikacije i savjetodavnog rada, s ciljem usklađivanja odgojnih postupaka i stvaranja zajedničkog pristupa organizaciji slobodnog vremena.

U cjelini posmatrano rezultati istraživanja potvrđuju složenost i multidimensionalnost slobodnog vremena učenika, te naglašavaju potrebu integrisanog djelovanja porodice, škole i šire društvene zajednice, što je u skladu s savremenim teorijskim i empirijskim pristupima u ovoj oblasti.

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu provedenog istraživanja i primjene hi-kvadrat testa slaganja može se zaključiti da stavovi učenika o organizaciji i korištenju slobodnog vremena značajno odstupaju od ravnomjerne raspodjele, što ukazuje na postojanje jasno izraženih obrazaca ponašanja i percepcija. Svi analizirani rezultati pokazali su statističku značajnost, čime se potvrđuje da učenici imaju formirane stavove o ulozi škole, roditelja i vlastite autonomije u planiranju slobodnog vremena.

Rezultati pokazuju da učenici u velikoj mjeri percipiraju sebe kao samostalne u organizaciji slobodnog vremena. Visok stepen slaganja s tvrdnjom o samostalnom organizovanju slobodnog vremena ukazuje na razvijen osjećaj nezavisnosti i lične odgovornosti. Ovakav nalaz je u skladu s razvojnim karakteristikama učenika starijeg školskog uzrasta, kod kojih se javlja potreba za autonomijom i samostalnim donošenjem odluka.

Istovremeno, rezultati ukazuju na snažan uticaj roditelja i staratelja u regulaciji slobodnog vremena učenika, naročito kroz mehanizme ograničavanja kao posljedice neizvršavanja školskih obaveza. Ova pojava ukazuje na kombinaciju autonomije i kontrole, pri čemu učenici formalno imaju slobodu organizacije vremena, ali se ona u praksi često uslovljava školskim postignućem i roditeljskim pravilima. Porodica treba njegovati balansiran pristup u davanju slobode, uz jasno postavljene smjernice o zdravim i korisnim aktivnostima, dok škole trebaju učiniti ponudu vannastavnih aktivnosti dostupnijom i vidljivijom te razvijati programe koji promovišu zdrav stil života i smanjuju prekomjernu digitalnu okupaciju.

Važan segment istraživanja odnosi se na korištenje digitalnih tehnologija i društvenih mreža u slobodnom vremenu. Rezultati ukazuju na to da znatan broj

učenika provodi slobodno vrijeme koristeći mobilne telefone i društvene mreže, ali da stavovi o potrebi stalne dostupnosti tim sadržajima nisu jednoznačni. Ovakva podijeljenost stavova može se tumačiti kao znak postepenog razvoja digitalne svijesti kod učenika, ali i kao pokazatelj različitih porodičnih i socijalnih okruženja. S obzirom na izraženu prisutnost digitalnih sadržaja u svakodnevici učenika, poseban naglasak treba staviti na razvoj odgovorne digitalne kulture, kroz edukativne programe koji promovisu umjereno i svjesno korištenje interneta, te uspostavljanje ravnoteže između online i offline aktivnosti.

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da je unapređenje kvaliteta i svrhovitosti korištenja slobodnog vremena učenika moguće ostvariti kroz koordinisano djelovanje škole, porodice, lokalne zajednice i samih učenika. Ključnu ulogu u tom procesu imaju nastavnici, koji bi, pored informisanja o postojećim van-nastavnim aktivnostima, trebali preuzeti aktivniju motivacionu funkciju kroz ohrabrivanje, prepoznavanje interesovanja učenika i individualni pristup, naročito prema onima koji pokazuju neodlučnost ili slabiju uključenost.

LITERATURA

1. Arbunić, Antun (2004), "Roditelji i slobodno vrijeme djece", *Pedagoška istraživanja*, 1(2), 221–229.
2. Auhuberm, Lea, Mandy Vogel, Nico Grafe, Wieland Kiess, Tanja Poulain (2019), "Leisure Activities of Healty Children and Adolescents", *International Journal of Enviromental Research and Public Health*, 16(12): 2078.
3. Belošević, Matea, Martina Ferić (2022), "Contribution of leisure context, motivation and experience to the frequency of participation in structured leisure activities among adolescents", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(2), 877.
4. Brajša-Žganec, Andreja, Marina Merkaš, Iva Šverko (2011), "Quality of life and leisure activities: How do leisure activities contribute to subjective well-being?", *Social indicators research*, 102(1), 81-91.
5. Burns, Tom (1973), *Leisure and society in Britain*, Allen Lane
6. Gray, Peter (2011), "The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents", *American Journal of Play*, 3(4), 443–463.
7. Ilišin, Vlasta (2003), "Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima", *Medijska istraživanja*, 9(2), 9–34.

8. Ilišin, Vlasta, Dejana Bouillet, Anja Gvozdanović, Dunja Potočnik (2013), *Mladi u vremenu krize*, IDIZ i Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb
9. Janković, Vladimir (1976), *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb
10. Jeđud, Ivana, Tihana Novak (2006), "Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju – kvalitativna metoda", *Revija za sociologiju*, 37(1–2), 77–90.
11. Jerbić, Velibor (1970), "Struktura slobodnog vremena djece i omladine – faktorska analiza", u: Nola, D. i dr. (ur.), *Slobodno vrijeme mladih – stručni i naučno-istraživački radovi na Prvom kolokviju u Baškom Polju 1969*, Centar za vanškolski odgoj Saveza društava "Naša djeca", Zagreb, 73–79.
12. Macuh, Bojan (2017), "Funkcije prostega časa in pasti, s katerimi se sooča posameznik v okviru preživljanja prostega časa"; https://www.researchgate.net/publication/316631865_FUNKCIJE_PROSTEGA_CASA_IN_PASTI_S_KATERIMI_SE_SOOCA_POSAMEZNIK_V_OKVIRU_PROSTEGA_CASA
13. Miroslavljević, Ana, Patricija Volf (2024), "Slobodno vrijeme kao čimbenik zadovoljstva djece predškolske dobi", *Marsonia: časopis za društvena i humanistička istraživanja*, 3(1), 43–53.
14. Mlinarević, Vesnica, Vesna Gajger (2010), "Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja", u: J. Martinčić i D. Hackenberger (ur.), *Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo: 2003.–2008.*, HAZU, 43–58.
15. Novosel, Pavao (1970), "Kultura mladih i slobodno vrijeme", u: Nola, D. i dr. (ur.), *Slobodno vrijeme mladih – stručni i naučno-istraživački radovi na Prvom kolokviju u Baškom Polju 1969*, Centar za vanškolski odgoj Saveza društava "Naša djeca", Zagreb, 37–43.
16. Pehar-Zvačko, Lidija (2003) *Slobodno vrijeme mladih ili...*, Filozofski fakultet u Sarajevu – Dom Štampe, Sarajevo/Zenica
17. Pehlić, Izet (2014), *Slobodno vrijeme mladih: Socijalnopedagoške refleksije*, Centar za napredne studije, Sarajevo
18. Raboteg-Šarić, Zora, Slavko Sakoman, Andreja Brajša-Žganec (2002), "Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih", *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(2-3), 239-263.

THE ROLE OF FAMILY, SCHOOL, PEERS, AND THE WIDER COMMUNITY IN CREATING OF FREE TIME FOR ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Summary:

The free time of elementary school students is an important developmental resource that can contribute to the formation of personal competencies, creativity, social skills and healthy lifestyles. The aim of the paper is to present and analyze the role of family, school, peers and the wider social community in shaping the quality and content of students' free time. The research was conducted on a sample of 210 respondents from two elementary schools in the city of Tuzla, students from grades VII to IX, of whom 107 are male and 103 are female. The results obtained show that parents/guardians, as the primary social environment, do not have a major role when it comes to creating free time or the function of completely protecting students from accessing social networks and using modern technologies, nor for the organization and quality of spending time outside of school obligations. In addition to the educational function, the school also has a significant educational function, and through its programs, extracurricular activities and cooperation with the local community it can encourage the constructive use of free time. Peers play a key role in socialization and interest formation, while the wider social community – including cultural, sports and other activities – provides conditions and opportunities for diverse activities. The results indicate the need for an integrated approach, in which the cooperation of all the above-mentioned actors contributes to the stimulating and balanced development of students.

Keywords: Free time; school; student; parent/guardian

Adrese autora

Authors' address

Damir Gazdić

Ministarstvo za kulturu, sport i mlade TK

damirgazdic81@gmail.com

Amra Muradbegović

Vive Žene Tuzla

amralen@gmail.com

Selma Porobić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
selma.porobic@untz.ba